

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Eerste Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 22
2513 AA 's-GRAVENHAGE

Bureau Bestuursraad

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

IOns kenmerk

BBR / 13050905

Bijlage(n)

1

Datum 03 april 2013

Betreft Beantwoording van de vragen bij de vaststelling van de
begrotingsstaten van het Ministerie van Economische Zaken voor het
jaar 2013

Geachte Voorzitter,

Hierbij beantwoorden wij u de vragen van uw Kamer over de begrotingsstaten van
het ministerie van Economische zaken (XIII) voor het jaar 2013.

(w.g.)
H.G.J. Kamp
Minister van Economische Zaken

(w.g.)
Sharon A.M. Dijkma
Staatssecretaris van Economische Zaken

Beantwoording door de minister van Economische Zaken

Groen Links

Energie

De leden van de GroenLinks-fractie vragen de regering naar een analyse van het niet besteden van middelen voor de doelen waarvoor ze bestemd zijn, namelijk de productie van duurzame energie. De leden vragen waarom ruim 1,2 miljard euro in 2011, 2012 en 2013 niet besteed is aan de productie van duurzame energie en welke maatregelen het kabinet genomen heeft om dit geld wel voor het beoogde doel in te zetten.

Als gevolg van de afboekingen is er in de begroting en meerjarenramingen over de periode van 2013 tot en met 2031 een bedrag van per saldo € 433 miljoen vrijgevallen, waarvan ongeveer € 300 miljoen over de periode 2013 tot en met 2017 bij de begrotingsvoorbereiding 2013 elders in de EZ-begroting en meerjarenramingen is ingezet. In mijn brief (TK 33400 XIII, nr.37, dd 21 december 2012) ter beantwoording van vragen van lid Schouten (CU) heb ik de inzet van deze vrijgevallen MEP/SDE middelen toegelicht. Het resterende bedrag is in de ramingen van 2018 en verder gehandhaafd gebleven en heeft inmiddels door het Regeerakkoord Rutte II zijn bestemming voor duurzame energieproductie behouden. De vrijval in kasmiddelen komt voort uit het intrekken van een bedrag van € 936 miljoen aan verplichtingen MEP en SDE in 2011. Voor een belangrijk deel van de verplichtingen was er in de ramingen al mee gerekend dat ze niet of niet geheel tot uitbetaling zouden komen, daarom is het bedrag aan vrijvallende kasuitgaven lager dan de ingetrokken verplichtingen.

De inzet van de vrijval elders in de EZbegroting is een direct gevolg van de afspraken die zijn vastgelegd in het regeerakkoord van het vorige kabinet. Het vorige kabinet heeft er voor gekozen om de SDE+ uitsluitend uit de SDE+opslag te bekostigen. Vrijval bij de MEP en SDE die uit de algemene middelen worden betaald werd daarom niet ingezet via de SDE+. Om het totale bedrag dat beschikbaar was voor duurzame energie constant te houden, heeft het vorige kabinet voor de totale kasuitgaven voor MEP, SDE en SDE+ een plafond van € 1.400 miljoen per jaar vastgesteld met ingang van 2016. Kasvrijval uit de MEP of SDE kon er zo toe leiden dat er op termijn wel een hoger bedrag aan SDE+ kon worden besteed, maar dan te financieren uit de opslag.

Dit kabinet heeft de ambities voor duurzame energie en tevens het beschikbare budget verhoogd. Om te voorkomen dat de SDE+opslag hierdoor een te grote impact zal hebben op burgers en bedrijven heeft het kabinet de afspraken met betrekking tot budgetvrijval uit de MEP en SDE veranderd. Indien er in de toekomst vrijval ontstaat uit de MEP of SDE heb ik de mogelijkheid dit in te zetten voor de SDE+, naast de SDE+opslag. Dit zorgt er voor dat ik hogere budgetten kan openstellen in de SDE+. Indien vrijval uit de MEP of SDE zich voordoet, zal ik per geval een afweging maken waar de middelen zullen worden ingezet. Tijdens de EZ-begrotingsbehandeling 2013 heb ik aangegeven en toegezegd dat de SDE+ middelen behouden blijven voor het doelbereik van 16% duurzame energie. ECN en PBL bevestigen dat het kabinet in het Regeerakkoord voldoende budget heeft gereserveerd via de SDE+ opslag om het doel van 16% in 2020 te halen.¹

De leden van de Groen Links fractie vragen waarom de regering niet eerder ingegrepen heeft en waarom het ook voor 2013 niet gelukt is de middelen voor productie duurzame energie ook daadwerkelijk daaraan te gaan besteden.

Zoals hierboven toegelicht viel er onder het vorige kabinet weliswaar geld vrij, maar werd dit gecompenseerd door extra ruimte onder de SDE+opslag. Het kabinet heeft de afspraken met betrekking tot vrijval uit de MEP en SDE anders vormgegeven, waardoor vrijval van (algemene) kasmiddelen voor MEP en SDE kan worden ingezet via de SDE+. Zo is bijvoorbeeld de kasruimte die beschikbaar was voor SDE-projecten die in 2012 zijn ingetrokken ingezet om het subsidieplafond voor de SDE+ in 2013 op te hogen. Wel is het ook dan onvermijdelijk dat er een vertraging optreedt bij het tot uitbetaling komen van de kasmiddelen. Vrijwel alle projecten hebben na toekenning van SDE+subsidie een realisatietermijn van enkele jaren nodig. Om die reden kunnen de vrijgevallen middelen niet meer in 2013 worden uitgegeven.

De leden van de fractie van Groen Links vragen hoe dit te rijmen is met de ophoging van het doel voor de productie van duurzame energie naar een aandeel van 16% in 2020, hoe zij deze doelstelling zal realiseren en welke maatregelen en financieel middelen zij daarvoor zal inzetten.

---

¹ Volgens PBL en ECN kan het doel van 16% duurzame energie gehaald worden met de middelen die beschikbaar zijn gesteld door het kabinet: <http://www.pbl.nl/publicaties/2012/analyse-van-de-milieu-en-natuureffecten-van-het-regeerakkoord> en [http://www.ecn.nl/nl/nieuws/item/date/2012/11/01/doelstelling-van-16-duurzame-energie-vraagt-om-extra-windparken-op-zee-en-inzetten-](http://www.ecn.nl/nl/nieuws/item/date/2012/11/01/doelstelling-van-16-duurzame-energie-vraagt-om-extra-windparken-op-zee-en-inzetten-extra-biomassa-i/)

In het regeerakkoord zijn er langjarig meer kasmiddelen beschikbaar gesteld voor duurzame energie. Voor een gedeelte wordt dat ingevuld door de geraamde uitgaven aan bestaande MEP, SDE en SDE+ beschikkingen. Het overige deel van de kasmiddelen biedt ruimte voor nieuwe verplichtingen in het kader van de SDE+. Indien projecten die reeds een beschikking hebben niet doorgaan, dan kan er extra kasruimte beschikbaar komen voor nieuwe openstellingsrondes. Door de hierboven genoemde realisatietermijnen treedt er wel een vertraging op in de kasuitgaven.

De doelstelling van 16% duurzame energie is te realiseren met de daarvoor in het Regeerakkoord opgenomen middelen voor de SDE+. ECN en PBL hebben berekend dat hiermee de 16% duurzame energie gerealiseerd kan worden.

Het belangrijkste financiële instrument voor het realiseren van de 16% is de SDE+. Het langjarige budget dat in het regeerakkoord is opgenomen, is een belangrijk signaal naar investeerders die hebben gevraagd om continuïteit in het overheidsbeleid en investeringszekerheid op langere termijn.

Het verruimde SDE+ budget zal er toe leiden om sneller een grote hoeveelheid projecten op kosteneffectieve wijze te ondersteunen. Uitgangspunt van de SDE+ blijft dat de goedkoopste technologieën het eerst aan bod komen. Dit heeft tot concurrentie geleid tussen energievormen en de sector aangespoord om goedkoper te produceren.

Behalve rentabiliteit zijn er voor de verschillende hernieuwbare opties specifieke knelpunten die de realisatie van de 16% duurzame energie in de weg kunnen zitten zoals ruimtelijke inpassing, vergunningprocedures, schaarste in materialen, personeel etc. Momenteel bekijk ik samen met betrokken stakeholders of en op welke wijze deze knelpunten aangepakt kunnen worden.

De leden van de fractie van Groen Links vragen waarom de bezuinigingstaakstelling voor het departement Economische Zaken voor 2013 geheel uit de vrijval van gelden uit de MEP/SDE gefinancierd, en in 2014 tot en met 2016 voor veruit het grootste deel daaruit wordt gefinancierd. De leden vragen of de regering het met deze leden eens dat het ministerie van EZ op deze wijze haar bezuinigingsopdracht tot en met 2016 kan financieren door falend beleid op het gebied van duurzame energie.

Zoals in de EZ-begroting 2013 en in de 2^e suppletoire begroting 2012 is aangegeven, bleek dat de betalingen op reeds toegezegde beschikkingen van de MEP- en SDE-regeling over de periode tot en met 2016 circa € 300 mln lager uitvallen. Deze vrijvallende middelen zijn onder meer ingevuld ter invulling van de eerste jaren van de taakstelling uit het Begrotingsakkoord 2013 (in totaal € 187 mln). Structureel is de taakstelling ad € 53 mln ingevuld door een proportionele verdeling van de taakstelling over de beleidsartikelen van de EZ-begroting en een structurele verlaging van de uitgaven voor inkoop.

Conform de begrotingsregels, moet elk ministerie haar knelpunten binnen de eigen begroting oplossen, waarbij gebruik gemaakt kan worden van meevallers in de uitgavenbegroting. De meevaller die is ingezet, betrof vrijval van geraamde uitgaven die geen doorgang zouden vinden omdat de aanvankelijk geplande projecten niet tot stand zijn gebracht door de initiatiefnemers. Deze begrotingsruimte was daarom niet nodig. Om die reden is besloten om die vrijvallende ruimte in de MEP/SDE regeling gedeeltelijk in te zetten ter invulling van de eerste jaren van de taakstelling. Aangezien de meevaller een tijdelijk karakter heeft, is de invulling van de taakstelling structureel ingevuld met maatregelen op andere uitgaven van Economische Zaken, zoals toegelicht in de begroting 2013.

Op basis van bovenstaande ben ik het dan ook niet met de leden eens, dat mijn ministerie haar bezuinigingsopdracht zou kunnen financieren door 'falend beleid'. Allereerst zijn, in lijn met de geldende begrotingsregels, tegenvallers binnen de EZ-begroting opgevangen met een – in dit geval tijdelijke – meevaller. Hiermee is bovendien voorkomen dat er op andere onderdelen van de EZ-begroting zwaar ingegrepen moest worden in de eerste jaren van de taakstelling. Ten tweede is het zo dat, zoals hierboven reeds aangegeven, ECN en PBL bevestigen dat dit kabinet in het Regeerakkoord voldoende budget heeft gereserveerd via de SDE+ opslag om het doel van 16% duurzame energie in 2020 te halen².

De leden van de fractie van Groen Links vragen waarom uit de vrijval van deze MEP/SDE-gelden in de periode 2014-2016 in kernenergie wordt geïnvesteerd en om welke investeringen het gaat.

---

² 1 Volgens PBL en ECN kan het doel van 16% duurzame energie gehaald worden met de middelen die beschikbaar zijn gesteld door het kabinet: <http://www.pbl.nl/publicaties/2012/analyse-van-de-milieu-en-natuureffecten-van-het-regeerakkoord> en [http://www.ecn.nl/nl/nieuws/item/date/2012/11/01/doelstelling-van-16-duurzame-energie-vraagt-om-extra-windparken-op-zee-en-inzetten-](http://www.ecn.nl/nl/nieuws/item/date/2012/11/01/doelstelling-van-16-duurzame-energie-vraagt-om-extra-windparken-op-zee-en-inzetten-extra-biomassa-i/)

Er vinden geen investeringen in kernenergie plaats vanuit de vrijvallende MEP/SDE-middelen. Wel is bij kernenergie sprake van een vrijwel budgetneutrale kasschuif, waarbij middelen van 2012 en 2013 worden doorgeschoven naar de jaren 2014 tot en met 2016. Op pagina 248 van de EZ begroting 2013, staat deze kasschuif weergegeven en toegelicht. In mijn brief aan de Tweede Kamer (TK 33400 XIII, nr. 125, 25 januari) heb ik, naar aanleiding van door lid Van Veldhoven (D66) gestelde vragen tijdens de EZ-begrotingsbehandeling, de relatie tussen de kasschuif kernenergie en onder andere de vrijvallende MEP/SDE-middelen toegelicht.

Achtergrond van deze kasschuif is dat een deel van de gereserveerde middelen voor beoordeling en afwikkeling van de vergunningaanvraag voor de bouw van een nieuwe kerncentrale in 2012 en 2013 niet ingezet worden. Deze middelen worden in de jaren 2014-2016 worden ingezet voor veiligheid en monitoring (zogenaamde GRS-activiteiten) rondom bestaande installaties en de nieuw te ontwikkelen onderzoeksreactoren bij het NRG in Petten (project Pallas) en het project Oyster bij het Reactor Instituut Delft.

De leden van de fractie van Groen Links vragen naar het Woonakkoord van 13 februari jongstleden, en vragen de regering welke marktpartijen bereid zijn om het Investeringsfonds energiebesparende maatregelen mede te financieren. Ook vragen de leden hoe dit fonds zich verhoudt tot bestaande instrumenten zoals SDE+, en MEP/SDE.

Het revolverend fonds energiebesparing in de gebouwde omgeving wordt momenteel voorbereid. Het is mogelijk om cofinanciering uit de markt te zoeken op fondsniveau, maar het is ook mogelijk om cofinanciering uit de markt te doen organiseren op het niveau van concrete projecten waarvoor een lening wordt aangevraagd. Er vinden nu verkennende gesprekken plaats met geïnteresseerde marktpartijen. Welke marktpartijen ook daadwerkelijk bereid zijn deel te nemen aan een fonds en tegen welke voorwaarden is nog niet bekend

Het genoemde fonds is gericht op energiebesparende maatregelen. Het bestaande instrument SDE+ en de afgesloten instrumenten MEP en SDE, zijn gericht op duurzame energieproductie.

De leden vragen of ook investeringen in duurzame energievoorzieningen voor woningen beschikbaar komen via het Investeringsfonds en of het Investeringsfonds en bestaande regelingen elkaar zullen versterken.

Het revolverend fonds voor energiebesparing in de gebouwde omgeving is bedoeld voor energiebesparing in woningen, niet voor duurzame opwekking van energie. Versterking wordt inderdaad beoogd.

De leden van de fractie van Groen Links vragen naar artikel 14 van de begrotingsstaat (een doelmatige en duurzame energievoorziening). Hoe zal de regering de EU-richtlijn energie-efficiency gaan uitvoeren die lidstaten verplicht om jaarlijks 1,5 procent te besparen op de finale consumptie van energie en hiertoe elk jaar een nationaal plan op te stellen? De leden vragen of de regering een doelstelling zal formuleren voor het tempo van Energiebesparing.

Het kabinet is momenteel bezig invulling te geven aan de verplichting uit de Energy Efficiency Directive (EED). De eerste berekeningen van het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN) laten zien dat met het huidige beleid de verplichting in beeld komt. Wel is er nog sprake van grote onzekerheden. Hiermee zal rekening worden gehouden met het vaststellen van het uiteindelijke energiebesparingstempo.

Artikel 3 van de Energy Efficiency Directive (EED) verplicht de lidstaten tot het vaststellen van een indicatief nationaal energie-efficiëntiestreefcijfer. Dat gaat het kabinet dus doen. Daarbij zal ook de uitkomst van het SER-traject voor een "Nationaal energieakkoord voor duurzame groei" worden betrokken. Ik zal binnenkort de Tweede Kamer hierover nader informeren.

De leden van de fractie van Groen Links vragen naar het project Gasrotonde en of de regering de aanbeveling van de rekenkamer om investeringen in de Gasrotonde te toetsen aan het Publieke belang gaat uitvoeren.

Zoals ik in reactie op het rapport van de Algemene Rekenkamer heb laten weten, moet bij investeringen door staatsdeelnemingen in de gasrotonde en gasrotonde gerelateerde activiteiten onderscheid worden gemaakt tussen investeringen die voortvloeien uit wettelijke taken en overige investeringen. Bij investeringen die Gasunie en EBN, de staatsdeelnemingen waar het hier met name om gaat, doen uit hoofde van hun wettelijke taak is een afzonderlijke toetsing aan het publieke belang niet opportuun, omdat met zulke investeringen per definitie een publiek belang wordt gediend. Voor de overige investeringen die deze bedrijven doen geldt dat deze op de volgende wijze worden getoetst: primair (en zo veel mogelijk gekwantificeerd) op de versterking van de publieke belangen en voorts op de financiële gevolgen, de

gevolgen voor de governance en mitigatie van de risico's. Op basis van deze criteria zal vervolgens een besluit worden genomen waarover de Tweede Kamer zal worden geïnformeerd.

Beantwoording van de vragen door de staatssecretaris van Economische Zaken

SP-fractie

Agroketen

De leden van de SP-fractie stellen dat de agroketen in Nederland over het algemeen wordt beschouwd als zeer effectief en efficiënt. De exportprestatie van Nederland is ook opmerkelijk, gezien de fysieke afmetingen van het land. De leden van de SP-fractie vragen hoe dit *selling point* op het moment concreet verbonden wordt met het speerpunt van voedselzekerheid in de agenda van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

De ministeries van Economische Zaken en Buitenlandse Zaken werken nauw samen bij de uitwerking van het speerpunt voedselzekerheid. Nederland heeft veel kennis en kunde in huis op het gebied van landbouw en agroketen die ook in andere landen kunnen bijdragen aan landbouwontwikkeling en voedselzekerheid. Om die reden wordt in de uitvoering van het beleid actief samengewerkt met het bedrijfsleven, kennisinstellingen en maatschappelijk organisaties om innovatieve en marktgerichte oplossingen voor lokale problemen te vinden, bijvoorbeeld op het gebied van agrologistiek. De topsectoren Agro & Food en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen spelen hierbij een belangrijke rol. In de uitwerking van de internationaliseringagenda's van deze topsectoren is bijdragen aan voedselzekerheid een prominent thema. Dit wordt vanuit de overheid onder andere ondersteund met publiek-private partnerschappen vanuit de Faciliteit Duurzaam Ondernemen en Voedselzekerheid. Momenteel zijn in dat verband bijvoorbeeld aanvragen voor tuinbouwprojecten in Rwanda, Algerije en Zuid-Afrika gehonoreerd, alsmede lokale groentezaadveredeling in Tanzania en een aardappelproject in Vietnam.

Het kabinet zet in den brede in op versterking van de landbouwsector in ontwikkelingslanden. Ontwikkeling van de landbouwsector is een basis voor duurzame economische groei, armoedebestrijding en het verhogen van voedselzekerheid. Vanuit de ambassades in de partnerlanden worden projecten en programma's ondersteund die bijdragen aan het op duurzame wijze verhogen van de productiviteit in de landbouw en het verbeteren van de voedselzekerheid. Ook is Nederland is een drijvende kracht achter de aanpak van climate smart agriculture: hoogproductieve landbouw die weerbaar is tegen klimaatverandering en minder CO2 uitstoot. Nederland heeft dit internationaal op de kaart gezet

onder andere via twee grote conferenties die we over dit onderwerp georganiseerd hebben, de laatste in september 2012 in en met Vietnam. Nederland maakt zich bovendien sterk in internationale organisaties zoals de Wereldbank en de Voedsel en Landbouworganisatie van de VN (FAO) voor marktgerichte activiteiten die leiden tot duurzame productiviteitsgroei in de landbouw.

De leden van de SP fractie vragen of de regering niet een meer leidende rol zou willen vervullen dan thans het geval is in de route naar duurzame voeding en landbouw wereldwijd in 2050.

Om 9 miljard mensen te voeden in 2050 zullen overheden, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties zich gezamenlijk moeten inspannen. Daarin speelt de regering een faciliterende rol om verschillende partijen en belangen bij elkaar te brengen. Daarnaast neemt de regering uiteraard ook haar eigen verantwoordelijkheid. Voedselzekerheid is een prioriteit in het internationale beleid vanuit de overtuiging dat Nederland hier een toegevoegde waarde heeft door onze kennis en kunde. Op internationaal niveau draagt de regering bij aan multilaterale en bilaterale programma's ter versterking van de landbouw wereldwijd. In eigen land scheidt de regering de randvoorwaarden en condities voor de versterking en verduurzaming van de landbouwsector.

De leden van de fractie van de SP geven aan dat kijkend naar de export van Nederland (2e van de wereld van agrarische producten) en de enorme bekendheid van met name Wageningen Universiteit je toch je nek ver zou kunnen uitsteken. Deze leden vragen of de regering het hiermee eens is of dat ze liever bescheiden blijft.

De regering deelt de mening van de leden van de SP-fractie dat Nederland internationaal veel te bieden gezien onze ervaringen met het verduurzamen van onze landbouw en voedselketens. De regering draagt dit ook nadrukkelijk uit. In westerse landen maar zeker ook in opkomende landen en ontwikkelingslanden is de overheid actief in het bevorderen van handels- en investeringsrelaties in de landbouwsector. Daarnaast is Nederland een belangrijke donor van de Voedsel en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO), heeft Nederland vorig jaar op speciale uitnodiging deelgenomen aan de G20 op het gebied van landbouw en Nederland heeft internationaal bovendien een koploperspositie als aanjager van climate smart agriculture in relatie tot voedselzekerheid

De leden van de fractie van de SP vragen of de regering beschikt over informatie aangaande de agroketen die erop wijst 1) dat er marktmacht is van de supermarkten, onder andere door de harde concurrentie in die branche zelf; 2) dat de aanbiedende producenten en verwerkers uiteindelijk de vraagprijs van de supermarkten gewoon moeten nemen; 3) dat deze producenten (in de primaire sector) veelal niet in staat zijn hun bedrijfsstrategie snel aan te passen.

De inkoop door de supermarkten is grotendeels geconcentreerd in een vijftal inkoopkantoren. De voordelen daarvan worden door de onderlinge concurrentie tussen supermarkten doorgegeven aan de consument. Ruimte voor ondernemerschap vindt dit kabinet van groot belang. Stevig onderhandelen en afspraken maken horen daarbij. Maar afspraak is afspraak en eenzijdig en met terugwerkende kracht overeenkomsten wijzigen hoort daar niet bij. Deze oneerlijke handelspraktijken moeten worden tegengegaan. Het ministerie van Economische Zaken zet hierbij in op zelfregulering en faciliteert hierbij de totstandkoming van een gedragscode eerlijke handelspraktijken tussen afnemers en leveranciers met een snelle en laagdrempelige vorm van geschilbeslechting. Dit gebeurt in de vorm van twee pilots waarvan één in de agrofoodsector. De macht van de supermarkten betekent niet dat zij eenzijdig hun inkooprijzen kunnen bepalen. De prijsvorming komt tot stand in wisselwerking tussen vraag en aanbod op de Europese markt, die weer in verbinding staat met de wereldmarkt. Onderzoek door de NMa en het LEI over de periode 2005 – 2008 naar de doorgifte van prijsveranderingen door de keten heen, liet zien dat prijswijzigingen efficiënt werden doorgegeven door de keten heen. De marges voor de opeenvolgende schakels in de keten bleken verklaard te kunnen worden door de gemaakte kosten. Er werd geen aanwijzing gevonden dat supermarkten eenzijdig hun prijzen konden vaststellen ten koste van consumenten en producenten. Feit is dat primaire producenten hun aanbod op de korte termijn moeilijk kunnen aanpassen aan veranderingen in de vraag, mede omdat het voor een individuele producent niet loont om het aanbod te beperken; primaire producenten zijn prijsnemers. Ook opslag van hun producten is gezien de bederfelijkheid ervan maar beperkt mogelijk. Samenwerken in coöperaties of producentenorganisaties om hun afzet te bundelen om een sterkere positie in de keten in te nemen kan helpen. Overigens is volume alleen niet meer doorslaggevend. Het aanbieden van producten die zich onderscheiden in antwoord op specifieke wensen van consumenten – waaronder duurzaamheid – in ketens met structurele relaties tussen de partners die zo'n keten vormen wordt steeds belangrijker.

De leden van de fractie van de SP vragen of de regering een en ander als een keiharde marktrealiteit en een autonoom proces beschouwt.

De consolidatie in het supermarktkanaal met als reactie fusies en voorwaartse integratie in verwerking en groothandel is een proces dat al tientallen jaren loopt en als zodanig een gegeven. De overheid heeft wel enige invloed: fusies en overnames worden door de nationale mededingingsautoriteit of door de Europese Commissie getoetst om te grote machtsposities te voorkomen. Ook wordt erop toegezien dat de concurrentie niet wordt uitgeschakeld door kartelvorming, zowel aan de aanbodkant, als aan de inkoopkant. Verder heeft Nederland wetgeving die gunstig staat tegenover de vorming van coöperaties en in het kader van het Europees beleid voor landbouw en visserij worden producentenorganisaties gestimuleerd en bij de herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid in alle landbouwsectoren mogelijk gemaakt. In dit verband wijs ik erop dat het ministerie beleidsregels voorbereidt voor de NMa die de ruimte aangeven voor het maken van afspraken tussen producenten op het punt van duurzaamheid. Daarmee krijgt het bedrijfsleven meer duidelijkheid over wat wel en niet mag binnen de mededingingsregels.

Voorts vragen de leden van de SP-fractie of de regering van oordeel is dat de ACM (voorheen NMa) voldoende wettelijke bevoegdheden heeft om eventueel in te grijpen. De leden vragen of, indien dit niet het geval is, de interventiemechanismen die het GLB biedt thans het enige vangnet hiervoor zijn en hoe wetgeving bij kan dragen aan een structureel betere productprijs voor de primaire producent. Wat is voor de regering in dit opzicht een begaanbare weg?

De Mededingingswet bevat een verbod van misbruik van een economische machtspositie. Afnemers hebben echter lang niet altijd een economische machtspositie in de zin van de Mededingingswet en oneerlijke handelspraktijken zijn lang niet altijd 'misbruik' in de zin van die wet. Daarnaast zijn doorlooptijden van NMa-procedures doorgaans te lang om effectief te zijn voor een leverancier, die ook geen rechtsmiddelen heeft om de NMa te bewegen een onderzoek te starten. Het burgerlijk recht geeft in beginsel ook mogelijkheden om oneerlijke handelspraktijken tegen te gaan. Ondernemingen gaan echter niet naar de civiele rechter uit vrees hun relatie met de afnemer te schaden. Tevens is procederen kostbaar en neemt het veel tijd in beslag. Ook bieden de open normen in het burgerlijk recht onvoldoende duidelijkheid over wat wel en niet in strijd is met de wet. Daarom faciliteert het ministerie van Economische Zaken nu zelfregulering in de vorm van twee pilots voor een gedragscode eerlijke handelspraktijken, die

genoemde open normen uit het burgerlijk recht in moet vullen, inclusief een snelle en laagdrempelige vorm van geschilbeslechting (zie antwoord 4.1).

Als gevolg van de ontkoppeling van de productiesteun, worden de prijzen die producenten ontvangen bepaald door de markt. Daarnaast ontvangen veel landbouwers directe inkomenssteun via het GLB. In 2011 ging het om €817 miljoen. Interventiemaatregelen maken (tijdelijke) ondersteuning mogelijk in geval de prijzen op een onaanvaardbaar laag niveau komen te liggen. Daarnaast hebben producenten de mogelijkheid om zich te verenigen via producenten- of brancheorganisaties. Momenteel is dat mogelijk voor de sectoren zuivel, groenten en fruit, olijfolie, wijn, hop en zijderupsen en in het nieuwe GLB voor alle landbouwsectoren. Producentenorganisaties zijn één van de mogelijkheden die primaire producenten hebben om hun marktmacht te vergroten. Ze kunnen, uiteraard binnen de bestaande mededingingsregels, met afnemers onderhandelen om de beste prijs voor hun product te krijgen.

De leden van de fractie van de SP vragen naar de veranderingen in de landbouw: minder maar grotere bedrijven, grotere volumes en lagere kosten, met goedkope arbeid uit Oost-Europese landen. De leden vragen of de regering dit wenselijk acht, of dat zij van mening is dat dit enerzijds een autonoom marktgestuurd proces is waar een overheid zich niet in moet mengen, en anderzijds een consequentie is van het open-grenzen beleid van de Europese Unie waar we nou eenmaal mee om moeten zien te gaan.

Schaalvergroting is een trend die al jaren aan de gang is, niet alleen in de land- en tuinbouw maar ook in andere sectoren van de economie. Deze ontwikkeling wordt gestimuleerd door stijgende kosten van inputs en arbeidskosten en de noodzaak om de efficiency te verhogen. Dat kan door middel van bijvoorbeeld schaalvergroting of specialisatie. Ten aanzien van de intensieve veehouderij komt het kabinet binnenkort met een reactie op het gezondheidsrapport waarin schaalgroten is meegenomen. Oost-Europese arbeidskrachten werken hier op basis van in de EU gemaakte afspraken en leveren een nuttige bijdrage aan de werkzaamheden in de land- en tuinbouw.

Planologie natuur- en landbouwgebieden

De leden van de SP fractie vragen naar de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van de Reconstructiewet zandgebieden en de realisatie ervan in de provincies waarbinnen landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's) zijn aangewezen.

Daarnaast vragen deze leden de regering waarom met name in Noord-Brabant nog steeds enorme varkensbedrijven aan te treffen zijn vlakbij de bebouwde kom of in extensiveringsgebieden.

Op grond van de reconstructiewet zijn door de provincies regionale reconstructieplannen opgesteld. De maatregelen uit deze reconstructieplannen zijn in 2007 opgenomen in het ILG. Over de uitvoering van deze reconstructieplannen is de Tweede Kamer periodiek geïnformeerd via ILG-voortgangsrapportages (zie o.a. bijlage bij TK 30 825, nr. 111, 188). In het kader van het Bestuursakkoord natuur is besloten dat de reconstructie zandgebieden geen Rijkstaak meer is. De verantwoordelijkheid voor het wel/niet voortzetten van het reconstructiebeleid ligt dus nu volledig bij de provincies. In het wetsvoorstel tot wijziging van de WILG (decentralisatie investeringsbudget), dat momenteel in behandeling is bij de Tweede Kamer, is overigens voorzien in het laten vervallen van de Reconstructiewet op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip. Voor reconstructieplannen die op dat moment nog niet zijn afgerond is voorzien in overgangsrecht: de Reconstructiewet blijft tot het moment waarop ze worden ingetrokken op deze plannen van toepassing, met dien verstande dat de bevoegdheden die het Rijk op grond van de Reconstructiewet heeft, niet langer gelden.

Hoe ver staat de Nederlandse landbouw thans af van het voldoen aan de Nitraatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Water en de richtlijn Luchtkwaliteit (fijnstof), zo vragen deze leden aan de regering. Met hoeveel minder koeien, maar met name varkens en kippen, zou evenwichtsbemesting (bijvoorbeeld op basis van de fosfaatgebruiksnormen) bereikt kunnen worden?

De Nitraatrichtlijn schrijft aan lidstaten voor dat de waterverontreiniging door nitraat uit agrarische bronnen wordt verminderd. De belasting van grond- en oppervlaktewater is sinds het van kracht worden van de Nitraatrichtlijn fors afgenomen. Nog niet overal in Nederland voldoet de grondwaterkwaliteit aan de richtwaarde van 50 milligram nitraat per liter uit de Nitraatrichtlijn. Dit is met name het geval in het zuidelijk zand- en lössgebied. Voor de toekomst ligt er daarom nog een opgave op grond van de Nitraatrichtlijn (zie ook: Evaluatie van de Meststoffenwet 2012, aangeboden aan de Tweede Kamer op 13 juni 2012, Kamerstukken II 2011/12, 33037, nr. 21).

In de Evaluatie van de Meststoffenwet 2012 is ook gebleken dat tussen 1990 en 2010 het aantal meetpunten in het oppervlaktewater dat aan de doelen gesteld in het kader van de Kaderrichtlijn Water (KRW) voldoet, is gestegen van 30 tot 50%.

Ook is vastgesteld dat de belasting van het oppervlaktewater vanuit de landbouw in 20 jaar met 25% voor stikstof en 10% voor fosfaat is gedaald, maar dat de landbouw inmiddels wel de grootste bron van nutriënten in het oppervlaktewater is. In het kader van de KRW ligt er dus nog een opgave voor de landbouw. Voor fijn stof (richtlijn luchtkwaliteit) zijn er nog gebieden met te hoge concentraties waarvoor een aanpak in gang is gezet. In 2013 zal in de rapportage aan de Europese Commissie blijken waar in 2012 grenswaarden worden overschreden van de norm die vanaf medio 2011 hiervoor geldt.

Er is geen direct verband tussen het aantal dieren en evenwichtsbemesting; een groot aantal variabelen is hier op van invloed. Evenwichtsbemesting wordt gerealiseerd door de fosfaatgebruiksnormen op een zodanig niveau vast te stellen dat aanvoer met meststoffen en afvoer met het gewas (plus een hoeveelheid onvermijdelijke verliezen) met elkaar in evenwicht zijn. De hoeveelheid dierlijke mest waarvoor – op basis van de geldende fosfaatgebruiksnormen – in Nederland geen plaatsingsruimte beschikbaar is, dient door verwerking tot een product dat geen dierlijke mest meer is of door export buiten de Nederlandse mestmarkt afgezet te worden. De voorgenomen mestverwerkingsplicht heeft hiermee als doel om de druk op de mestmarkt in Nederland te verlichten en het stelsel van gebruiksnormen en gebruiksvorschriften te ondersteunen. De gebruiksnormen voor fosfaatbemesting zijn in de periode 2010–2013 geleidelijk aangepast met het oog op het bereiken van een situatie van evenwichtsbemesting. Op grond van CBS-cijfers over 2011 is er in Nederland in 2011 ongeveer 20 miljoen kilogram fosfaat meer geproduceerd dan in Nederland binnen de fosfaatgebruiksnormen maximaal geplaatst kon worden. Afhankelijk van diersoort en voederregime zijn er zeer verschillende aantallen dieren per diersoort nodig om deze hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest te produceren.

De fractieleden van de SP vragen waarom in richting van de route van de mestverwerkingsplicht gezocht en niet naar die van een eenmalige stevige vermindering van het aantal dieren tot het niveau waarop de mestproductie in evenwicht is met wat gras en gewas jaarlijks kunnen opnemen. Ze vragen of de regering bereid is deze route te bekijken en of de beoogde procedure voor dierrechten hierop kan worden afgestemd.

De keuze voor de route van de mestverwerkingsplicht is gemotiveerd in de nota naar aanleiding van het verslag (Kamerstukken II 2012/13, 33322, nr. 6) en in de brief van de staatssecretaris van Economische Zaken, mede namens de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, van 18 januari 2013 aan de Tweede

Kamer (Kamerstukken II 2012/13, 33322, nr. 8). Het stelsel van gebruiksnormen en gebruiksvorschriften als vastgelegd in de Meststoffenwet (en andere regelgeving) ziet op het voorkomen van overbemesting per perceel en gewas. De voorgestelde mestverwerkingsplicht is bedoeld om de druk van de mestmarkt te halen en is daarmee ondersteunend aan de werking van het stelsel van gebruiksnormen en -vorschriften. Ik vertrouw erop dat hiermee de milieudoelen kunnen worden bereikt. Mocht de mestverwerking onvoldoende van de grond komen, dan wil ik alsnog door middel van een stelsel van dierrechten een grens stellen aan het aantal te houden dieren.

Op 6 maart 2013 is in het Algemeen Overleg met de vaste commissie voor EZ van de Tweede Kamer gebleken dat veel fracties in deze Kamer de uitgezette lijn kunnen ondersteunen.

Ook vragen de leden van de SP-fractie een reactie van de regering op de aangenomen motie van Provinciale Staten van Noord Brabant, waarin wordt opgeroepen het stelsel van dierrechten ook na 2015 te handhaven, tenzij er een beter systeem ingevoerd wordt om de veestapel te reguleren. De leden vragen hoeveel sneller de instandhoudingsdoelen voor de Natura 2000 habitattypen bereikt kunnen worden, bij een vermindering van het aantal dieren richting evenwichtsbemesting.

De regering zal uiterlijk eind 2013 haar keuze bepalen voor eventueel aanvullende instrumenten voor de periode vanaf 2015, gehoord de Tweede Kamer en gelet op de concrete plannen van het bedrijfsleven voor realisatie van mestverwerkingscapaciteit en de uit de ex-ante-evaluatie voortvloeiende impact van de mogelijke beleidsopties op het bereiken van de voor de veehouderij relevante milieudoelen. Daarbij zal de regering tevens ingaan op de brief van Provinciale Staten van Noord-Brabant waarin de Eerste en Tweede Kamer opgeroepen worden om «het stelsel van dierrechten ook na 2014 te handhaven, tenzij er een beter systeem wordt ingevoerd om de veestapel te reguleren».

Indien het verminderen van het aantal dieren leidt tot een verlaging van de ammoniakemissie, zal dit een positief effect hebben op het bereiken van de instandhoudingsdoelen.

Het bereiken van deze instandhoudingsdoelen is echter van meerdere factoren afhankelijk, dan alleen het terugdringen van ammoniakemissie, sommige gebieden hebben bijvoorbeeld ook last van verdroging. Vandaar dat ik u geen termijn kan geven.

De leden van de SP fractie stellen dat strikte naleving van significantie, cumulatie en externe werking van veel zogenaamde postzegels de hele regio zouden platleggen, en dat de programmatische aanpak stikstof (PAS) dit niet oplost, en vragen hoe de regering dit ziet.

Anders dan de SP-fractie is het kabinet van mening dat de programmatische aanpak stikstof (PAS) een aantal problemen die (agrarische) ondernemers nu ondervinden wel degelijk oplost. Met de PAS wordt economische ontwikkeling bij Natura 2000-gebieden weer mogelijk. Het proces van vergunningverlening wordt weer vlot getrokken en aanzienlijk vereenvoudigd. De PAS zal leiden tot een aanzienlijke administratieve lastenverlichting voor ondernemers doordat het niet langer nodig is om zelf een ecologische onderbouwing voor de stikstofeffecten op de natuur te hoeven te leveren. Bovendien gaat gewerkt worden met drempelwaarden. Ook dit heeft administratieve lastenverlichting tot gevolg. Dit laatste is vooral van belang voor effecten van nieuwe grote projecten op wat grotere afstand gelegen natuurgebieden.

De leden van de SP-fractie vragen naar de Duitse bescherming van actief hoogveen en naar afstemming tussen de twee landen op dit punt. De leden vragen of indien over de grens een soortgelijk beschermingsregime heerst, het dan niet mogelijk is de druk voor Oost Drenthe en Overijssel iets van de ketel te halen en in plaats van diverse postzegels enige koppeling tot stand te brengen met een flexibeler regime.

In december 2012 hebben we in samenwerking met de Europese Commissie een internationale bijeenkomst georganiseerd die erop was gericht om meer overeenstemming te krijgen tussen buurlanden over hoe de Natura 2000-doelstellingen moeten worden behaald. In dat kader is ook gesproken over het beheer van natuurwaarden die mede afhankelijk zijn van een grensoverschrijdend stroomgebied van oppervlakte water. Ik acht samenwerking over de grenzen heen van belang. Het ligt in de bedoeling de contacten die uit deze ontmoeting zijn ontstaan om te zetten in meer reguliere bijeenkomsten waarin het tot afstemming komt tussen verschillende lidstaten in eenzelfde regio.

Ik ben van mening dat gekeken moet worden naar mogelijkheden om onder een aantal condities te streven naar een gunstige staat van instandhouding op biogeografisch niveau in plaats van op landelijk niveau. Tijdens de internationale bijeenkomst zijn eerste stappen gezet naar meer grensoverschrijdende samenwerking, waarbij ook duidelijke aarzelingen bestaan vanuit de vrees dat de

doelen worden afgewenteld. Het blijft mijn intentie om voor de langere termijn afspraken te maken over uitvoeringspakketten op biogeografisch niveau dat gekeken moet worden naar mogelijkheden om onder een aantal condities te streven naar een gunstige staat van instandhouding op biogeografisch niveau in plaats van op landelijk niveau.

De SP fractie vraagt of de regering niet bang is dat Natura 2000 het draagvlak om landbouw en natuur meer in elkaars verlengde te brengen aantast, en vraagt wat daaraan te doen is.

Ik ben daar niet bang voor, juist om economische ontwikkeling bij Natura 2000-gebieden mogelijk te maken is het kabinet de Programmatische Aanpak Stikstof gestart. Veel Natura 2000-gebieden hebben last van vermesting als gevolg van te hoge stikstofdeposities uit met name de landbouw, verkeer en industrie. Hierdoor ligt de vergunningverlening voor economische ontwikkeling van stikstof emitterende activiteiten in een deel van deze gebieden (nagenoeg) stil. In de PAS worden door het Rijk en provincies maatregelen afgesproken die leiden tot depositiedaling. Een deel van deze depositiedaling komt weer beschikbaar voor economische ontwikkeling in de vorm van ontwikkelingsruimte. Hiermee wordt zowel de landbouw als de natuur afzonderlijk versterkt als de onderlinge verbondenheid.

De leden van de fractie van de SP vragen voorts of en hoe de regering bereid is, bijvoorbeeld middels het programma recreatie om de stad, kwaliteit en toegankelijkheid van het intensief gebruikte groen in de stedelijke periferie te borgen.

De fractie vraagt of indien het antwoord luidt dat dit aan de provincie is, de regering dan een aanwijzing geven kan indien een provincie hier geen prioriteit aan geeft. Ter illustratie dient het voorbeeld van gedeputeerde Maij van Overijssel die de extra middelen die dit kabinet beschikbaar maakt voor de Ecologische Hoofdstructuur niet wenst in te zetten en de oude afspraken onder het vorige kabinet laat prevaleren.

In het kader van de decentralisatie van het natuurbeleid is de verantwoordelijkheid voor recreatie overgeheveld.

Zoals in de brief aan de Tweede Kamer van 16 november 2012 (TK 30 825, nr. 186) is aangegeven staan voor het kabinet de doelen van de EHS centraal. In overleg met alle betrokkenen, in het bijzonder de provincies, zullen afspraken

worden gemaakt over het tempo, tijdpad, begrenzing en de inzet van middelen. Vertrekpunt hierbij is de herijkte EHS zoals overeengekomen in het Bestuursakkoord natuur. Deze wordt aangevuld en versterkt door het vergroten en verbeteren van natuurgebieden en verbindingzones. Deze robuuste EHS resulteert in een duidelijke 'plus' ten opzichte van het natuurbeleid van het voorgaande kabinet. In het vervolgtraject zullen in samenspraak met provincies, en met betrokkenheid van terreinbeheerders en andere maatschappelijke organisaties, de kaders en ambities worden geconcretiseerd zodat zichtbaar wordt waar deze EHS 'plus' uit zal bestaan. Het realiseren van internationale doelen is hierbij leidend. Mijn voornemen is om in de loop van het voorjaar van 2013 een brief naar de Tweede Kamer te sturen met daarin de kaders en ambities voor deze robuuste EHS. Op basis van deze kaders en ambities nodig ik de provincies uit om een aanbod te doen op welke wijze zij denken tot een robuuste ecologische hoofdstructuur te komen. In dit traject zal ook de provincie Overijssel haar plannen kenbaar maken.

De leden van de SP fractie vragen wat de positie van de regering is in de gunning van grond die onder bos, natuur en recreatief gebruik valt, nu ook de Federatie van Particuliere Landeigenaren in aanmerking wil komen voor gunning. Ze vragen hoeveel voordeel de Natuurschoonwet de particuliere landeigenaar biedt reeds in verhouding tot de andere terrein beherende organisaties en welke privileges voor de particuliere eigenaar juist niet weggelegd zijn. Is hierin meer *level playing field* aan te brengen dat tegelijkertijd het behalen van natuur- en landschapsdoelen (versneld) dichterbij brengt?

Mijn voorganger heeft de Tweede Kamer op 20 juni 2012 geïnformeerd (TK 30 825, nr. 179) over het Rijksstandpunt inzake de doorlevering van grond in bezit van BBL, en bedoeld voor natuurontwikkeling. Particulieren en terreinbeherende organisaties krijgen gelijke kansen bij het verwerven en beheren van natuurterreinen. De gronddoorlevering gaat via openbare verkoop op basis van marktwerking, waarbij het principe van gelijkberechtiging wordt gehanteerd. Voorwaarde is dat de eigenaar de doorgeleverde grond beheert conform het door de provincie vastgestelde natuurdoel. Subsidiëring van de aankoop prijs door het rijk is dan niet langer aan de orde. Uiteraard moet de doorlevering voldoen aan de voorwaarden van het EU-staatssteunkader. De provincies zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van dit beleid.

Ook een terreinbeherende organisatie kan haar terrein, indien dat voldoet aan de eisen van de Natuurschoonwet 1928 (NSW), als landgoed in de zin van de NSW

laten aanmerken. De NSW biedt aan beide categorieën vergelijkbare fiscale voordelen. Wel is het zo dat voor terreinbeherende organisaties en particuliere terreinbeheerders verschillende fiscale regimes gelden. Een terreinbeherende organisaties is meestal een vereniging of stichting. Daardoor is bijvoorbeeld voor deze organisaties de vrijstelling in box 3 van de Wet inkomstenbelasting 2001 voor de onbebouwde delen van NSW-landgoederen niet relevant. Ze zijn immers niet onderworpen aan inkomstenbelasting. In zijn algemeenheid maken de fiscale faciliteiten geen onderscheid tussen particulieren en terreinbeherende organisaties.

Mijn beleid is gericht op gelijkberechtiging tussen alle particulieren of organisaties die natuurgebieden willen beheren.

De leden van de fractie van de SP vragen of de regering zich zorgen maakt over de aanblik van het landelijk gebied (zichtlocaties langs snelwegen, lege weilanden, verlaten boerderijen, megastallen, gigakassen), en wat is de missie van de regering is om landschappelijke kwaliteit te koppelen aan een primaire landbouwsector die niet per se grootschalig hoeft te zijn en toch voldoende kan voorzien in het levensonderhoud van de agrariër. De leden vragen naar de bereidheid na te denken over een Agrarische Hoofdstructuur, met bijvoorbeeld een model waarbij de ondernemende boer wordt onderscheiden van de terreinbeherende en/of streekproducten leverende boer, en waarbij dit ook nog planologisch is vast te leggen. Ook vragen de leden naar de behoefte hieraan in het agrarisch natuurbeheer.

De schaalgrootte van veehouderijlocaties en de inpassing in de lokale omgeving is een zaak van het omgevingsbeleid. De verantwoordelijkheid voor het ruimtelijk ordeningsbeleid en daarmee ook de ruimtelijke kwaliteit ligt primair bij provincies en gemeenten.

Het creëren van een agrarische hoofdstructuur vind ik geen goed idee en wel om twee redenen. In de eerste plaats ligt de verantwoordelijkheid voor de ruimtelijke ordening niet langer bij het Rijk maar bij de provincies. In de tweede plaats zijn de ervaringen met de reconstructiewet in de jaren '90 na de varkenspest niet erg hoopgevend. De agrarische bedrijvigheid in de zogenaamde landbouwontwikkelingsgebieden is niet echt van de grond gekomen. Een terreinbeherende of streekproducten leverende boer is in mijn ogen ook ondernemend en is vaak gevestigd naast wat u kenschetst als 'een ondernemende boer'. De grote variatie in type ondernemerschap op het platteland is juist een

verrijking en ik ben er niet voor om dit ruimtelijk te scheiden. Aan de andere kant zijn voor Natura 2000 en de robuuste verbindingzones voldoende planologische instrumenten voorhanden.

Het agrarisch natuurbeheer kan de bovenstaande behoefte ondersteunen. Zowel het huidige Subsiestelsel Natuur en Landschap, waar het agrarisch natuurbeheer onderdeel van uitmaakt, als het nieuwe stelsel wat nu samen met provincies wordt ontwikkeld, geeft ruimte voor differentiatie tussen gebieden om in overleg met de overheid invulling te geven aan te realiseren doelen in een gebied.

Ook vragen de leden wat successen en tekortkomingen zijn op het gebied van agrarisch natuurbeheer.

Het agrarisch natuurbeheer (ANB) is volop in ontwikkeling. De eerste resultaten na de invoering van collectief weidevogelbeheer duiden op een positieve trend. Daarnaast worden goede resultaten geboekt met roofvogels op akkerranden. Doel is echter om de ecologische effectiviteit in verhouding tot de economische efficiëntie verder te verbeteren, met name de uitvoeringskosten moeten omlaag. Om dit te bereiken wordt samen met provincies, bij de Europese Commissie en in het landelijk gebied, gewerkt aan een nieuw stelsel voor ANB. Hierin staat een streekaanpak centraal met een belangrijke rol voor collectieven van agrariërs en andere partijen. Vanuit de agrarische wereld en van de zijde van de natuur- en landschapsorganisaties, begint voor deze aanpak veel steun te ontstaan.

De leden van de SP fractie vragen welke andere boer+natuur bewegingen actief zijn in Nederland (zoals de vereniging Boerennatuur) en hoe de regering deze bewegingen ziet.

Naast het agrarisch natuurbeheer zijn er meerdere initiatieven door boeren die de natuur ondersteunen. Zo zijn er boeren die zich ontwikkelen tot professionele natuurbeheerders, vaak geïntegreerd in hun agrarische bedrijfsvoering. Een voorbeeld daarvan is Vereniging Natuurboeren. Andere boeren zijn verenigd in gecertificeerde organisaties, zoals Stichting Veldleeuwerik voor akkerbouwers, of de CONO Kaasmakers voor melkveehouders. Daarnaast zijn boeren die actief zijn in het agrarisch natuurbeheer, regelmatig ook actief in andere vormen van regionaal natuur- en/of waterbeheer.

De leden vragen hoe de DLG toeziet op het vaststellen van de werkelijke gebruikswaarde van agrarische vierkante meters, naar het aanwensen van subsidies om de grondprijs op te drijven.

DLG verricht grondaankopen altijd op basis van taxaties die door onafhankelijke, gecertificeerde taxateurs worden verricht. Die taxaties worden bovendien vergeleken met recente agrarische transacties in de omgeving van het te kopen object. Uit de jaarlijkse grondprijsmonitor die DLG op basis van Kadastergegevens opstelt, blijkt steeds dat DLG marktconform gronden koopt.

Jonge agrariers

De leden van de fractie aan de SP vragen hoe de regering denkt jongeren te behouden of te enthousiasmeren voor de landbouwsector, zeker nu de bedrijfssluitingen in zo'n hoog tempo voortgaan. Ook vragen zij of de Regeling Jonge Agrariërs succesvol was en waar dat uit blijkt, en naar intensiveringsmogelijkheden in het nieuwe GLB.

Enthousiasmeren van jongeren voor de landbouwsector is nodig en blijft een belangrijk aandachtspunt. Hiervoor wordt op verschillende terreinen de helpende hand toegestoken. Het huidige instrumentele beleid is gericht op het laten slagen van bedrijfsoverdrachten en het voorkomen van opheffingen van gezonde bedrijven. Dit doen we door; bedrijven van algemene informatie te voorzien; de financiering voor ondernemers met een gezond toekomstperspectief toegankelijk te houden en opvolging zowel binnen als buiten de familie fiscaal te faciliteren met verschillende (fiscale) bedrijfsopvolgingsregelingen; een specifieke faciliteit in de regeling garantstelling landbouw voor startende zelfstandige agrarische ondernemers van 39 jaar of jonger; en de Jonge Landbouwersregeling waarvan jonge agrariërs gebruik kunnen maken in de drie jaren aansluitend aan bedrijfsovername. Het ministerie ondersteunt bovendien de activiteiten van het Nederlands Agrarisch Jongeren Contact (NAJK), een organisatie van jonge boeren en tuinders die de belangen van jonge boeren en tuinders behartigen. Het ministerie draagt zorg voor een goede opleiding van jonge agrariërs op MBO, HBO en WO niveau via inhoudelijke en financiële bijdrage aan het groene onderwijs.

De openstelling in oktober 2013 van de regeling Jonge Agrariërs vindt nog plaats onder het huidige GLB. Uit de evaluatie van de regeling uit 2011 blijkt dat de uitvoering van de regeling voorspoedig verloopt en dat voor een ruime meerderheid van jonge landbouwers de regeling effectief is. Mede dankzij de

inspanningen van het NAJK is en blijft de regeling goed bekend onder Jonge Agrariërs en vindt men ieder jaar zijn weg er naartoe. Voor de openstelling in 2013 is een budget van 5,3 miljoen beschikbaar. In 2015 zal de regeling opnieuw worden geëvalueerd.

De definitieve besluitvorming over het nieuwe GLB moet nog worden afgerond, maar vooruitlopend daarop ga ik er van uit dat de mogelijkheden voor de Regeling Jonge Agrariërs min of meer gelijk zullen zijn aan de huidige mogelijkheden. Hierbinnen kunnen de lidstaten dan zelf keuzes maken over de (mate van) inzet van deze regeling. Daarnaast is in de huidige voorstellen opgenomen dat er een extra hectaretoeslag aan jonge agrariërs kan worden gegeven. In hoeverre deze extra toeslag optioneel of verplicht wordt voor lidstaten is momenteel niet aan te geven. De Raad heeft op 19 maart jl. besloten dat deze regeling optioneel zou moeten zijn voor lidstaten.

De leden van de SP-fractie vragen of de afnemende belangstelling voor landbouw merkbaar is in het middelbaar en hoger agrarisch onderwijs, en naar begeleidende cijfers hierover.

Het groen onderwijs als totaal vertoont sinds 2007 een stijgende lijn voor wat betreft de jaarlijkse instroom en totaal aantal ingeschreven studenten. Sinds het afgelopen jaar is binnen het MBO een daling ingezet welke overeenkomstig is met het landelijk beeld binnen het MBO. Daar staat een stijgende jaarlijkse instroom en aantal ingeschreven studenten in het groen hoger onderwijs tegenover.

Studiejaar	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Instroom MBO	10532	11197	12531	12471	13003	11915
Instroom HBO	2482	2607	2903	3004	2892	2948
Instroom WO	1432	1620	1883	2112	2028	2230

Tabel: totale jaarlijkse instroom studenten binnen het groen onderwijs

Studiejaar	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Deelnemers MBO	26201	27098	29439	30087	30291	29029
Deelnemers HBO	7990	8027	8485	8891	9123	9325
Deelnemers WO	4716	5164	5697	6433	7009	7408

Tabel: totaal aantal ingeschreven deelnemers per onderwijskolom binnen het groen onderwijs

Groen onderwijs is breder dan de primaire landbouwopleidingen alleen. Het gaat ook over ondermeer opleidingen gericht op de levensmiddelentechnologie en natuurlijke omgeving.

Voor wat betreft de jaarlijkse instroom in de primaire opleidingen en als percentage van de totale jaarlijkse instroom groen onderwijs binnen het totaalbeeld blijkt dat deze over de laatste drie jaar redelijk stabiel is gebleven. Hierbij scoort het HBO iets beter dan het MBO.

Tot slot kan op basis van de meest recente referentieramingen instroom leerlingen/studenten van binnen de verschillende onderwijssectoren worden geconstateerd dat ten opzichte van het studiejaar 2012-2013 voor het groen onderwijs geldt dat:

de toekomstige instroom in het MBO nagenoeg op peil blijft (lichte daling);
de instroom in het HBO op peil zal blijven;
de instroom in het WO zal stijgen.

Hervormingen GLB

De leden van de SP-fractie vragen welke stappen nog gezet moeten worden voordat een nieuw GLB voor de periode 2014-2020 een feit is, naar de hectaretoeslagen en de uitsplitsing naar grote en kleine ontvangers.

Zowel de Landbouwwraad als het Europees Parlement (EP) hebben onlangs (respectievelijk op 11 en 19 maart jl.) besloten over hun inzet in de zogenaamde triloog: de onderhandelingen tussen de Europese Commissie, de Landbouwwraad en het EP. Het Ierse Voorzitterschap streeft er naar de triloog in juni te kunnen afronden met definitieve besluitvorming door de betrokken partijen. Vervolgens zullen in de maanden daarna "Brusselse" uitvoeringsbepalingen moeten worden opgesteld en daarna zal de nationale implementatie moeten worden voorbereid met nationale keuzes en nationale uitvoeringsregelingen.

Het is momenteel niet te voorspellen hoe hoog de hectaretoeslagen zullen zijn, dit hangt mede af van nationale keuzes voor inzet op specifieke doelen (zoals bijvoorbeeld jonge boeren). De Raad is overeengekomen dat er in 2020 in de regel in elke lidstaat of regio binnen een lidstaat sprake moet zijn van een gelijke hectarepremie. Beperkte afwijkingen van deze regel zijn onder voorwaarden mogelijk. Verder is afgesproken dat de gehele periode tot 2020 kan worden gebruikt voor een soepele overgang van het huidige systeem van directe

betalingen naar het nieuwe systeem. Ook is daarbij afgesproken dat deze overgang geleidelijk kan geschieden. Met de voor zover nu bekende volledige Nederlandse envelop voor directe betalingen zal er aan het eind van de nieuwe GLB-periode ca. 400 euro per hectare beschikbaar zijn, dit is inclusief bijvoorbeeld een betaling van 30% voor vergroeningsmaatregelen. De werkelijke betaling per hectare kan variëren afhankelijk van nog te maken nationale keuzes, bijvoorbeeld voor een specifieke inzet voor duurzaamheid en innovatie.

Uitgaande van een gelijke hectarebetaling zal de toeslag rechtstreeks afhankelijk zijn van het aantal hectares van het betreffende bedrijf.

Momenteel is niet definitief aan te geven wie kleine of grote ontvangers van directe betalingen zullen zijn, dat loopt te ver vooruit op nog te nemen besluiten. Daarnaast zijn de ontvangsten gedeeltelijk afhankelijk van mogelijk te nemen maatregelen in het kader van de landbouwcrisisreserve. De uitgaven uit de reserve kunnen jaarlijks verschillen. Niet gebruikte middelen vloeien overigens weer terug naar de directe betalingen.

Een allereerste indicatie, op basis van de huidige verdeling, leert dat enkele tientallen tot wellicht 200 bedrijven een bedrag aan basispremie zullen ontvangen boven 150.000 euro.

Wat betreft de vraag over de grootste ontvangers en bedragen verwijs ik u voor de databank met gegevens over de ontvangers van betalingen (per project kan er sprake zijn van meerdere betalingen) verder naar de internetpagina van Dienst Regelingen, waarbij per maatregel per ontvanger het Europese bedrag wordt gepubliceerd:

<http://www.hetInVloket.nl/onderwerpen/gemeenschappelijklandbouwbeleid/dossiers/dossier/publicatie-subsidiegegevens-landbouw-en-visserij/eusubsidiegegevens-2010>.

Wensbeeld toekomst Nederlandse landbouw

Op de vraag van de leden over het wensbeeld van de Nederlandse landbouw in pakweg 2025, ziet de regering in 2025 een concurrerende en duurzame landbouwsector voor zich, die veel gevraagde landbouwproducten exporteert naar landen binnen en buiten de EU. Ondanks dat er minder bedrijven zullen zijn dan nu het geval is, zijn de overgebleven ondernemers volop bezig om innovaties toe te passen in producten met een hoge toegevoegde waarde. Duurzame producten zijn de norm en deze voldoen aan alle milieu- en welzijnsvoorwaarden. De

ruimtelijke inpassing van de bedrijven in het landelijk gebied voldoet aan de maatschappelijke wensen.

Ook in 2025 zal Nederland veevoedergrondstoffen importeren en varkensvlees exporteren. De ontwikkeling van het volume van de varkensvleesproductie is evenwel onzeker en hangt behalve van milieu- en welzijnsvoorwaarden ook af van de marktperspectieven voor Nederlands varkensvlees. Vraag en aanbodverhoudingen kunnen in de komende jaren binnen de EU veranderen, dus daar valt geen uitspraak over te doen.

Over de vraag over het weggooien van voedsel kan ik aangeven dat voedselverspilling aanpakken voor mij een belangrijk thema is. Mijn inzet is om zo veel mogelijk voedselverspilling te voorkomen. Dit kan niet zonder inzet en samenwerking in de gehele voedselketen. Er zijn veel positieve ontwikkelingen, toch hebben we nog een weg te gaan.

Het gaat hierbij niet alleen om het bewustzijn bij de consument zelf, maar ook om hoe het bedrijfsleven de consument kan helpen verspilling te voorkomen. Voedsel is geteeld, vervoerd, bewerkt en verpakt. Door bijvoorbeeld het aanbieden van producten in verschillende portiegroottes, in verpakkingen waarin het voedsel langer houdbaar blijft en waarop informatie te vinden is over houdbaarheid en bewaren.

De leden vragen hoe de harde doelstelling gemeten wordt, naar het belang van het bedrijfsleven en in hoeverre de regering onderscheid maakt en kiest tussen hergebruik van reststromen en het terugdringen van reststromen.

In de eerste instantie is in 2009 al een ambitie vastgelegd om tot 20% reductie van voedselverspilling te komen in 2015. Met de Monitor Voedselverspilling die binnenkort aan de Tweede Kamer wordt gepresenteerd worden de ontwikkelingen gevolgd. Deze ambitie houd ik voor 2015 vast. Samen met de werkgroep Optimalisatie Reststromen en Voedselverspilling werk ik aan een actieplan om het terugdringen van voedselverspilling extra impuls te geven. Dit actieplan wordt voor de zomer aan de Tweede Kamer aangeboden.

Het bedrijfsleven hecht zeker belang aan terugdringen van voedselverspilling en optimaliseren van reststromen. Efficiënt gebruik van grondstoffen en reststromen levert het bedrijfsleven ook lastenverlaging en vaak ook winst op. De regering

vindt zowel het hergebruiken als het terugdringen van reststromen belangrijk. Beiden gaan hand in hand in het verduurzamingsproces.

In de visie van de regering dragen beide initiatieven bij aan de verduurzaming van productie en consumptie en is zowel de consument als het bedrijfsleven onderdeel van het verduurzamingsbeleid. Op dit onderwerp werken ook de ministeries van I&M en EZ samen, zoals bij het opstellen van een gemeenschappelijk afvalpreventieprogramma, dat lidstaten moeten vaststellen voor 12 december 2013, conform de Europese Kaderrichtlijn afvalstoffen (Richtlijn 2008/98/EG).

GROEN LINKS

Natuur

De leden van de Groenlinks-fractie vragen de regering of de benodigde middelen voor de PAS meerjarig zeker zijn gesteld

In het bestuurlijk overleg op 10 oktober 2012 is door Rijk, IPO en Unie van waterschappen geconstateerd dat er dekking gevonden kan worden voor de totale kosten die geraamd zijn voor zijn voor maatregelen in kader van Natura2000 en de PAS en daarmee dus ook voor de verschillende maatregelen per gebied. Dit kabinet heeft jaarlijks € 200 mln. extra vrijgemaakt voor de ontwikkeling en het beheer van de natuur in Nederland. Bij de inzet van deze middelen staat het bijdragen aan het bereiken van de internationale doelen voorop. Per brief (TK 308 25, nr. 189) heb ik u reeds geïnformeerd over de besteding hiervan voor 2013, waarbij het Regeerakkoord leidend is geweest. Over 2014 en latere jaren worden momenteel afspraken met de provincies gemaakt.

De leden van de fractie van Groen Links vragen op grond van welke criteria en randvoorwaarden er ruimte zal worden gegeven aan nieuwe intensieve veehouderij of uitbreiding van bestaande intensieve veehouderijbedrijven. ook vragen de leden of er bijvoorbeeld in de Peel, ruimte zal zijn voor nieuwe intensieve veehouderij.

Het rekeninstrument AERIUS toont per Natura 2000-gebied aan of voldoende ontwikkelingsruimte beschikbaar is op basis waarvan het bevoegd gezag kan besluiten een vergunning te verlenen. Door middel van nog op te stellen provinciale beleidsregels worden de randvoorwaarden voor vergunningverlening vastgesteld. De provinciale beleidsregels voor uitgifte van ontwikkelingsruimte

vallen binnen de landelijke systematiek waarin concrete landelijke en regionale projecten zijn geborgd in segment 1 (MIRT, 130 km en prioritaire regionale projecten opgenomen op de PAS-projectenlijst) en segment 2 bestaande uit ontwikkelingsruimte ten behoeve van agrarische ontwikkelingen, en overige - nog onbekende - toekomstige activiteiten.

Het is mogelijk dat er in een gebied als de Peel ontwikkelingsruimte ontstaat waardoor vergunningverlening van nieuwe stikstofemitterende activiteiten plaats kan vinden. Dit komt doordat er in de PAS een aanmerkelijke reductie van stikstofbelasting wordt gerealiseerd door een samenstel van maatregelen op landelijk, regionaal en lokaal niveau, in combinatie met effectgerichte en hydrologische maatregelen. De totale stikstofdepositie op de Peel zal daarbij blijven afnemen. Een deel van deze reductie wordt als ontwikkelingsruimte beschikbaar gesteld voor economische ontwikkelingen. Essentieel onderdeel van de PAS is de wettelijke plicht om de maatregelen ook feitelijk tijdig uit te voeren, zodat er zekerheid bestaat dat de aan deze maatregelen verbonden positieve effecten ook daadwerkelijk worden gerealiseerd.

De leden van de fractie van Groen Links vragen naar mijn brief van 1 februari 2013, in beantwoording van vragen van onder andere de GroenLinks fractie,³ over maatwerkoplossingen voor een enkel gebied waar nog geen zekerheid is dat de achteruitgang van de natuur kan worden gestopt, ondanks de maatregelen. De leden vragen of voor deze gebieden geen ruimte zal zijn voor uitbreiding van de intensieve veehouderij en juist inkrimping worden ingezet.

Uit de gebiedsanalyses die in 2011 zijn uitgevoerd bleek dat 5 gebieden tot zgn. categorie twee behoorden. Dit zijn gebieden waarvoor onvoldoende passende maatregelen voorhanden waren om de achteruitgang in natuurkwaliteit te stoppen. Daarvan is reeds gebleken dat hier voor drie gebieden niet langer sprake van is, omdat hier wel een passend pakket aan maatregelen voorhanden is. Voor twee gebieden, Nieuwkoopse Plassen en Botshol, is deze conclusie voorsnog terecht. Voor Nieuwkoopse Plassen is bekend dat met een aangepast maatregelenpakket het tegengaan van achteruitgang kan worden gegarandeerd. Voor Botshol loopt deze analyse nog. Op basis van de definitieve gebiedsanalyses die dit voorjaar worden uitgevoerd zal opnieuw worden bekeken of er nog gebieden tot categorie 2 behoren.

---

³ 32670, A.

De leden van de fractie van Groen Links vragen naar de inzet van de 200 miljoen euro extra voor natuur uit het regeerakkoord en hoe de regering de robuuste verbindingzones denkt te realiseren.

In de Tweede Kamerbrief (TK 30 825, nr. 189) van 17 januari 2013 heb ik aangekondigd dat Rijk en provincies in overleg met maatschappelijke organisaties samen werken aan het versterken van natuur in het traject 'Hoofdlijnennotitie kaders en ambities'.

Daarin worden afspraken gemaakt over het realiseren van die ambitie. Bovenop het bestuursakkoord natuur ga ik samen met de provincies een duidelijke plus realiseren. Ik werk toe naar een robuuste EHS waar natuurgebieden versterkt en vergroot worden en de gebieden onderling met elkaar zijn verbonden.

De middelen worden dus zowel ingezet voor het vergroten van de EHS als het realiseren van de verbindingen.